

ORIGINEA CUVÂNTULUI S T R A G H E A T Ă*

Ion POPESCU-SIRETEANU

Termenul păstoresc **s t r ă g h e á t ă** este cunoscut tuturor dialectelor românești. **Atlasul lingvistic român**, serie nouă, în vol. II, harta 415, intitulată **Străgheată** și alcătuită pe baza răspunsurilor la întrebarea directă: **Cum îi ziceți laptelui de oaie care, după ce ați pus cheag în el, s-a închegat în puțină?**, înregistrează următoarele răspunsuri: **străg² ată** (pct. 29), **străg² ață** (în Banat și în estul Olteniei), **stred''ăță** (în nordul Olteniei și centrul Transilvaniei), **streg²ăță** (în centrul Transilvaniei, sudul Olteniei și vestul Munteniei), **strig²ăță** (în centrul Transilvaniei), **stereg²ăță** (nord-vestul Munteniei), **străyătă** (sud-vestul Transilvaniei), **stirig²ăță** (sud-estul Transilvaniei), **străzătă** (nordul și nord-estul Transilvaniei). În multe părți, mai ales în Moldova, s-au dat alte răspunsuri, dar **străgheată** este termen cunoscut peste tot. Pentru aromâni, se prezintă, în harta citată, cuvântul **străgl'°ată** cu precizarea, în note, că „este **cașlu nesticurat**”, iar pentru istroromâni este înregistrat termenul **strâyl'ată** cu sensul „jântiță” (vezi h. 418, pct. 02). Ne atrage atenția faptul că în pct. 25, în Carașova, s-a înregistrat varianta fonetică arhaică **strigl'ata**, cu grupul consonantic **gl'** păstrat în graiul sârbesc al localnicilor.

Această repartitie este întărită și completată mult prin ceea ce ne spun textele și glosarele dialectale, precum și unele dicționare.

Subliniind prezența cuvântului în dialectul aromân, Th. Capidan scria: „**Cașul dulce**, amestecat cu lapte, până când n-a fost pus în **stricători**, se numește **străgl'eată**” și: „**Străgl'eata easte bucăți din caș amestecat cu lapte**”, sau: „**caș dulce amestecat cu lapte**” (în **D. R.**, IV, 1, p. 192).

În dialectul meglenoromân, la Oșani, **strigl'ata** are, după informațiile primite și consemnate de I. A. Candrea, sensurile „lapte închegat” (**Vieața**, p. 35), „străgheață” și „un fel de alifie făcută din

* Capitol din lucrarea *Termeni păstorești în limba română*, vol. I (în curs de definitivare).

piatră acră și cu albuș de ou bătut bine, îngroșat apoi cu brânză și întrebuințat ca leac contra durerilor de ochi” (GS, VII, p. 201).

Am văzut că în dialectul istroromân **strâyl'âta** are sensul „jântiță”.

Emil Petrovici și Petru Neiescu, în articolul **Persistența insulelor lingvistice**, publicat în „Cercetări de lingvistică”, IX (1964), nr. 2, consemnează informații obținute de la un istroromân din Jeiăn: (în transcriere literară) „Străgheata este lapte. Se pune într-un castron (de metal) și se toarnă puțin cheag, apoi atunci se amestecă și se încălzește puțin. Atunci se mănâncă cu lingura. Aceasta au obișnuit ciobanii noștri la stână. Aceea le-a fost cina”. La această interesantă informație, E. Petrovici și P. Neiescu adaugă comentariul lor: „Așadar **strâyl'âta** este un lapte care a fost încheagat separat de masa de lapte din care se face cașul. Fiecare cioban își încheagă porția proprie de lapte pentru cină. În dacoromână **străgheata** este laptele încheagat pe care îl mănâncă oamenii înainte de a storce cașul. În multe părți ale țării, însă, **străgheată** însemnează, întocmai ca la Jeiăn, o cantitate mică de lapte încheagat separat. Aceasta ne sugerează ideea că în etimologia propusă, ***extracoagulata**, prefixul **extra-** însemna ‘separat’, ‘în afară de’, care este de altfel și un sens al lui **extra-**”, (p. 205)

O nedumerire pe care autorii o lasă cititorului este cuprinsă în afirmația: „Acest cuvânt nu a fost până acum atestat în istroromână”. Spunem că afirmația dă naștere unei nedumeriri, întrucât termenul a fost înregistrat, după cum s-a văzut mai sus, în **ALR SN**, al cărui autor este Emil Petrovici, materialul pentru punctul cartografic 02 a fost cules de Șt. Pașca, iar între redactorii vol. II se numără și Petru Neiescu. Lipsa unui indice lexical al **ALR** a putut duce la această afirmație contradictorie!

Cu privire la sensurile cuvântului, am face observația că întrebarea din **ALR** este restrictivă, ea referindu-se numai la un aspect al semnificației. Pentru a lămuri deplin valorile semantice ale cuvântului **străgheată**, trebuie să apelăm la glosare, texte dialectale sau lucrări de etnografie, care ne pun la îndemână un material deosebit de valoros, pe baza căruia constatăm că **străgheată** (cu variantele) are următoarele sensuri:

1) „lichid de culoare galben-verzuie, care se ridică deasupra laptelui încheagat după ce acesta a fost rupt în două sau în patru cu cuțitul de lemn”. G. Pitiș scria că **străgeată** este un „zăr ce se scurge din laptele încheagat nebătut”. Și tot el consemna următoarele variante ale termenului: **străeată**, **strădzată**, **strădzată**, **straghiață**, **străzeată**, **stirigheată** (Pitiș, p. 213). Pentru a pune în evidență sensul menționat,

avem multe informații și prezentăm mai jos o parte dintre acestea. [În laptele încheat] **fași crușe cu cuțatu d'e l'emn, ca să iasă zăru desupra, aia-i străd'iața** (Densusianu, **Graiul**, p. 127); **strădzata ie aia care iesă pă desupra în căldare cîn puni căldarea pă foc cu tsagu** (idem., *ibidem*, p. 152); **strad'iața, să fașe d'in lapt'ele înt'ieगत, iesă pa d'easupra, cu puțân dzer** (idem., *ibidem*, p. 156); **străgeată este un lichid verzui care se ridică pe laptele încheat și rupt** (se ia cu lingura și se pune în chegorniță) (Precup, p. 119); **străgeata este un zer verzui care se formează deasupra laptelui [încheat]. Acesta se adună și se pune în ciagorniță servind tot la încheatul laptelui** (Morariu, **Vieța**, p. 179); **străzată** „se numește zerul ce se ridică după ce cașul a fost frământat în budacă” (**ALR SN**, II, h. 415, pct. 365, note, din Ciocănești, jud. Suceava) sau este „zerul care iese deasupra laptelui încheat după ce a fost rupt în două sau trei cu **birzidieu**” (**ALRT**, p. 165, din aceeași localitate); **străgheată** este „zerul care iese deasupra laptelui acru sau al chișleagului” (**Glosar reg.**, p. 65, din Văleni – Fălticeni); **străgheată**: „lichidul gălbui care se ridică deasupra laptelui, după ce s-a pus cheag în el, ca să se prindă”. De obicei, **străgeata** „se colectează și se pune în **căgorniță** spre a înmulți chiagul” (**FD**, VII, p. 210, din jud. Bistrița-Năsăud, vezi și Diaconu, **Păstoritul**, p. 30); zerul care iese deasupra laptelui acru sau deasupra cheagului; zerul ce iese deasupra laptelui încheat după ce l-ai rupt în bucăți (**Dolheștii Mari**, p. 53); „zerul verde care iese din laptele încheat” (**Buhalnița**, p. 66). Se vede că lichidul este numit **străgheată** sau **străgeată** și când iese deasupra cașului frământat în budacă, deasupra laptelui acru sau deasupra cheagului, elemente cu care se poate completa definiția. Reținem că unele informații au fost înregistrate în Moldova și Bucovina.

2) „Lapte încheat, nescurs de zer”. **Străgeată** înseamnă „laptele încheat, nebătut” (Pitiș, p. 213); „laptele încheat” (BSRG, 1933, p. 306, din Călimani); „cașul înainte de a fi pus în streacătoare” (Costin, **Graiul**, II, p. 180); **străghiață** este „cașul crud obținut din laptele încheat la 40°-50° după ce i s-a pus cheagul” (Dragomir, în **LIGC**, II, p. 206); **străgiata**-i „până n-o-l rupe [cu mâinile],” (**ALR SN**, II, h. 415, pct. 227); **strighiața** este „laptele prins, încă neîncheat bine” (**Lexic reg.**, I, p. 94, din Lisa – Făgăraș, vezi și Pitiș, p. 168, 169); **străgătă** „laptele încheat” (I. P-S., din Teșna – Vatra Dornei); **stregheată**: „lapte încheat, nescurs încă de zer” (**Dîmbu**, p. 76, jud. Prahova) I. I. Russu scria că „întreaga masă relativ consistentă se numește **străgeată** (în cele mai multe regiuni ale țării, la aromâni și megleniți)” și că din străgeată

„se izolează partea solidă, caşul...” (în AMET, 1958, p. 48). La dacoromâni acest sens este, aşadar, bine cunoscut în cele mai multe arii lingvistice, aşa cum reiese şi din harta 415, iar sensul se întâlneşte şi la românii sud-dunăreni.

3) „Prima formă ce se dă laptelui încheag” (**Dolheştii Mari**, p. 53). G. Pitiş, descriind aspecte ale activităţii la stână, nota: „Străeata o pune în crintă, în straiţa de caş, tot de lână, pune **popa** şi lemnul de caş şi apasă de un căpătâi baciul, de storce” (Pitiş, p. 159).

4) „**Străghiaţă** se numeşte şi „smântâna laptelui de oaie” (Coman, p. 73, din Ciobăncuţa – Someş).

5) „Zerul ce curge la urmă din caş” (**ALR SN**, II, h. 422, pct. 346).

6) „Un leac ţărănesc folosit pentru dezumflarea buboaielor”. „Se face astfel: se mulge laptele de la vite şi imediat ce s-a muls, se pune în el puţin cheag. După ce s-a încheagat, se ia puţin şi se pune pe umflături: buboi (bubă), spartă sau nespertă, şi îndată se trage (scade) umflătura” (Ciauşanu, **Culegere**, p. 199); „**ştreghaţa** e altceva: în laptele dulce se pune un strop de oţet. Laptele îndată se încheagă. Se întrebuinţează ca alifie pentru bube” (**ALR SN**, II, h. 311, pct. 172, vezi şi notele); „Se pune apă într-un pahar, până la jumătate, apoi un strop de cheag. Apa aceasta e bună când te doare capul sau de pus la bube. Apa aceasta se numeşte **stred'ată**” (*ibidem*, h. 415, pct. 102, în note). Am văzut că şi la meglenoromâni **strig'ată** are sensul „alifie” (nu are importanţa că modul de preparare diferă; originea păstorească a acestui medicament la meglenoromâni, ca şi la dacoromâni, este evidentă).

7) „(Prin extensiune) ceva încheag” (cu referinţă mai ales la sânge, la răcitură). **A se face străgheaţă** înseamnă „a se încheaga”; **i-a înfipt cuţitu în inimă şi curgea sângele străgheţi. E bolnav rău de tot, varsă străgheţi de sânge. Laptele când nu-l fierbi se face străgheaţă** (Boceanu, p. 21); [unui om otrăvit i s-a dat să bea lapte dulce, dar el] **Străgheţi de sânge arunca / Şi din gură-abia zicea...**(Cărbiş, p. 639; în **Glosar**, p. 710, se dă, greşit, sensul „picătură, stropi (de sânge)”; **străgheţi** înseamnă „cheaguri”, sg. **străghete**).

În **ALRR. Maramureş**, (IV, h. 929), se înregistrează **străd'ată** în toate punctele anchetate, dar şi sinonimele **dăr d'ë t'ag (227)**, **sămăt'işe (222, 239, 240)**, **mezdriaţă (225)**, **străvardă (224)**, **striată, străd'ë (230)**, **dăr (240)**

O variantă neobişnuită a cuvântului **străgheaţă** este **străheată** (Bogdăneşti – Vaslui, p. 53), iar altă variantă neobişnuită este **săgeată** (Bogdăneşti – Suceava, p. 53). Ar trebui să atragem imediat atenţia

asupra legăturii dintre **străheată** și **stroh**, ***sträh** cu derivatele semnalate de noi. Cât despre **săgeată**, se cere să precizăm că, în localitatea de unde s-a înregistrat acest cuvânt, se folosește consoana africată **ġ** în locul palatalei **g**, așa că fonetismul înregistrat redă varianta **săgheată**, formă disimilată a lui **străgheată**.

De la **străgheată** s-au creat câteva derivate:

străghetăr, notat fonetic **stred''etăriu** (ALR SN, II, h. 308, pct. 346), „instrumentul cu care se amestecă **străgheata** (laptele de oaie închegat)”, derivat din **străgheată** (**stregheată**), cu suf. **-ar**;

străghetă și **străghețá** – „a se încheга”: **Cătarăm la inimă și sângele fu străghețat**; **Piftiile s-au străghețat** (Boceanu, p. 21; vezi și Scriban, p. 1249), din **străgheată**, **străgheățá**, cu suf. **-á**;

străghețí (despre lapte) „a se coagula pe cale naturală, a se prinde” (**Lexic reg.**, I, p. 56), din **străgheată**, pl. **străghețí**, cu suf. **-í**;

străghetát, **străghețát**, adj. cu sensul (despre lapte) „acoperit cu zer verde-gălbui”, „închegat”. Derivarea cu suf. **-át** este evidentă.

În toponimie se întâlnește **Străgița**, numele unui deal în jud. Caraș-Severin (Hasdeu, **Etymologicum**, 3, p. 703; nu-l înregistrează, însă, Ioniță, în **Glosar toponimic Caraș-Severin**).

Cele spuse până aici arată marea răspândire a cuvântului **străgheată** eu variantele și derivatele lui. Am încercat să punem în evidență bogăția semantică a cuvântului, urmând ca mai departe să analizăm dezvoltarea sensurilor, spre a stabili înțelesul primitiv și, în funcție de acesta, să contribuim la lămurirea originii lui **străgheată** în limba română. Dar, mai întâi, vom face un scurt istoric al cercetărilor care privesc termenul în discuție.

Cuvântul păstoresc **străgheată** nu este înregistrat de dicționarele lui Laurian-Massim, Cihac, Tiktin și nu-l rețin autorii DM, SDE, DEX. Faptul nu ni se pare chiar surprinzător, dacă avem în vedere epoca în care s-au realizat primele dicționare românești. Totuși, autorii dicționarelor de după 1900 nu pot fi scuzați de eliminarea cuvântului din operele lor lexicografice decât admitând că **străgheată** nu aparține limbii literare, ceea ce este adevărat. Dar și așa scuza este neîndreptățită de vreme ce cuvântul are, după cum s-a văzut, răspândire generală în limba noastră, fiind prezent și în toate dialectele din sudul Dunării.

Se pare că primele atestări ale cuvântului nu sunt prea vechi, dacă nu cumva prima este chiar aceea din **Lexiconul de la Buda** (p. 677). De altfel trebuie să subliniem faptul că nu s-a observat până acum prezența cuvântului în această operă lexicografică, cu varianta **streghiață** „lapte covăsit (închegat)” și cu corespondentul latin **lac coagulatum**, magh.

tarha. A fost înregistrat apoi în **Vocabulaire français-roumain** de Petrache Poenaru și alții (II, p. 83), înregistrare semnalată de Candrea ca fiind cea mai veche (vezi Florica Dimitrescu, **I. A. Candrea, Lingvist și filolog**, p. 147, nota 2); cuvântul este înregistrat mai târziu în scrierea lui T. Frâncu și Gh. Candrea, **Românii din Munții Apuseni**, p. 106, și în „Noua revistă română”, VIII (1910), p. 88. În sec. al XIX-lea, cuvântul era cunoscut și atestat.

Primii care au încercat să-i lămurească originea au fost G. Pascu și G. Giuglea.

G. Pascu, în „Arhivum Romanicum”, (VI (1922), p. 265), spunea că **străgheată** se explică prin lat. **extraclagata* = **extracoagulata* „coagulée”.

G. Giuglea, în **DR**, III, p. 616-617, fără a cunoaște părerea lui Pascu, spune că ar fi vorba de un cuvânt moștenit din latină, anume din **stragulata** „ceea ce se așează pe lapte, pielița de deasupra lui”. Când se închea – comentează cercetătorul –, se spunea că „s-a făcut laptele **stragulata**”, sau „cu **stragulata**”. „Formal s-a dezvoltat astfel: ***straglata** (cu sincoparea lui **-u-** ca în **subula>subla>sulă, coagulum>caglum>*clagum>chiag** etc.), apoi în ar., megl. **străgl'ată**, și în dacorom. **străghiață** (cu **ț** prin influența lui **ghiață**, sau influențat de verbul **a se străgheța**)”. Pentru atestarea cuvântului, Giuglea trimite la „Noua. rev. rom. „(aici cu sensul „lapte cu cheag”, din Mehedinți; și a se **străgheți** „a se închea”), la răspunsurile primite de Hasdeu la chestionar (9, 59 „id. „), la **Glosarul** lui A. Viciu. Tot Giuglea face precizarea că Th. Capidan definește cuvântul ca „lapte încheșat cu zăr cu tot; cașul însuși abia încheșat”. N. Drăganu îi comunică informația că în Bistrița-Năsăud se folosește verbul **a străghetă**. G. Giuglea observă că în varianta **stirighiață** (din Săcele) apare (ca în **tirifoi** fața de **trifoi**) un **i** epentetic și că termenii din cele trei dialecte (dacoromân, aromân, meglenoromân) „se zic despre laptele ce începe să se strângă, să se coaguleze”. Precizăm că G. Pascu, în „Revista critică” (II (1928), p. 128), contestă valabilitatea acestei explicații și arată că soluția corectă este cea dată de el. Th. Capidan, în **Românii nomazi**, din **DR** (IV, p. 346), acceptă, pentru ar. **străgl'eată**, etimonul latin reconstituit **extracoagulata*, dar, vorbind despre mr. **strigl'ată** „lapte covășit”, crede că se poate explica printr-un lat. **extraclgata* (în **Meglenoromânii**, III, p. 277; Tache Papahagi, în **DDA**, p. 1119, corectează greșeala de tipar: **extraclagata*).

I. A. Candrea este primul lexicograf care acordă cuvântului spațiu într-un dicționar explicativ al limbii române. Făcând anchete, Candrea

cunoștea cuvântul din Banat (**străghiată**) și de la meglenoromâni (**strigl'ată**), dar îl cunoaște și din glosare: **străzată** (Bistrița), **streghiat** (la moți), **streghiață**, **stereghiață** (în Mehedinți) și știa că este folosit în limba sârbă ca împrumut românesc, **strigl'ata**, cu sensul „cașul închegat și nestors încă de zăr”. Nu știa, însă, că termenul este cunoscut de istroromâni, nu știa că este folosit ca împrumut românesc în maghiară: **sztrëgyaca**, **tregyaca**, „lapte de oaie închegat, caș moale” (Márton, **Împrumuturile**, p. 384). De fapt, dicționarul lui Candrea cuprinde mai puține informații, dar nota etimologică din „Grai și suflet”, III, p. 428-429, îmbogățește știrile de până atunci despre acest cuvânt. Aici, autorul exprimă, părerea că „e un termen moștenit probabil de la păstorii romani, la care (**lac**) **s t r a n g u l a t u m**, „lait serré, comprimé”, adică 'lapte prins', trebuie să fi însemnat aceeași noțiune” (vezi și Florica Dimitrescu, *op. cit.* p. 147).

Comentând părerea lui Giuglea, Candrea scria că acesta „admite ca prototip al lui **străghiată** lat. **stragulata**, „acoperit cu o pătură, cu o pieleță”, **stragula** „învelitoare”, socotind că coagularea este urmarea firească a pielței care se formează pe lapte. Nu e însă nevoie a presupune această evoluție semantică îndoielnică, când (**lac**) **s t r a n g u l a t u m** explică pe **străghiată** fără cea mai mică dificultate fonetică sau semantică” (*loc. cit.*, nota 4).

Ovid Densusianu, în **Aspecte**, II, p. 185-188, cunoaște cuvântul dacoromân, pe cel aromân și pe cel meglenoromân și exprimă părerea că mai veche este forma cu **t**; după Giuglea și Candrea, el explică variantele cu **ț** prin analogie cu **gheață**. Densusianu nu crede că **străgheată** ar avea ca etimon lat. clasic **coagulum** și consideră că etimologia propusă de Capidan „rămâne la o parte”. Referindu-se la părerea lui Candrea, O. Densusianu se întreabă: dacă era cunoscut cuvântul **coagulum** în latină, de ce să se fi recurs la **strangulare** cu sensul „a închega”? În al doilea rând, **n** nu ar fi putut să dispară. Nu acceptă părerea lui Candrea și crede că punctul de plecare trebuie să fie ideea de „ceva care se întinde ca o pânză sau ca o învelitoare, ca o haină”. Cu acest sens în latină este **stragulum** (**stragulatus**, **-a**, **-um**; „învelit cu haina sau ceva ca o haină”). Laptele închegat face impresia unui strat, a unei țesături care s-a întins. La această remarcă a lui Densusianu, trebuie să facem precizarea importantă că nu laptele creează impresia unui înveliș, ci lichidul verde-gălbui care iese din laptele închegat.

A. Scriban (p. 1249) aduce în discuție și elemente noi în legătură cu variantele și derivatele (pe baza glosarelor publicate în deceniul al patrulea), dar, cu privire la etimologie, credea că **străgheată** se explică prin lat.

***extra-coagulata** (după Pascu), ori prin **strangulata** (după Candrea). Ca și Candrea, Scriban înregistrează numai sensul „lapte încheșat, nescurs încă de zer”; la Candrea: „cașul abia încheșat și nestors încă de zăr”. Spre deosebire de Candrea, însă, care alege varianta **străgheată** ca formă de bază în dicționar, Scriban preferă **străgheată**, așa cum este firesc.

T. Papahagi, în **DDA**, înregistrează cuvântul **străgl'eată**, pl. **strâgl'eț** „fromage frais qui n'est pas filtré de son petit-lait”, menționând atestările cuvântului în lexicografia românească începând cu dicționarul lui Dalametra (din anul 1906) și principalele explicații etimologice care i s-au dat; precizează (după Capidan, **Fărșeroții**, în **DR**, IV, p. 166) că apare și forma **străgl'eatu**, cuvânt sinonim cu **aică**, „smântână”. Cunoaște cuvântul meglenoromân **străgl'eată** și pe cel istroromân **strâyl'ată** (după August Covașec, **Descrierea istroromânei actuale**, p. 217, fără a aminti varianta **stârylătă** înregistrată de autorul citat, de altfel neimportantă pentru discuție). T. Papahagi nu se poate decide să accepte vreuna dintre explicațiile propuse și nici nu propune altă soluție etimologică, cuvântul rămânând în **DDA** cu etimologie necunoscută. Prudența aceasta este justificată, pentru că, după cum am văzut, nu s-a ajuns la un punct de vedere comun în ce privește originea lui **străgheată**.

Tratatul academic **Istoria limbii române**, II, nu înregistrează cuvântul.

I. I. Russu, în **Elemente**, p. 97, spune că **strigl'ată**, **străghiată** ar fi unul dintre cuvintele traco-dace care „au cunoscut schimbări fonetice neînsemnate” (ca și **beregată**, **dărâma**, **vătâma**). În **Etnogeneza**, p. 389-391, unde se ocupă de **străghiată**, I. I. Russu a înregistrat multe variante ale cuvântului, inclusiv **stre-** și **străyată**, cu sensurile: 1) „cașul (laptele) abia încheșat și nestors încă de zăr”; 2) (prin Oltenia) „bucăți (de sânge, piftie) încheșate”; 3) „zăr ce se ridică deasupra laptelui încheșat; iuțimea chiagului; smântână de pe lapte încheșat; zăr stors din caș”. Se vede că Russu prezintă mai puține sensuri într-o ordine pe care o consideră justificată. Sunt înregistrate și multe derivate. Cercetătorul știe că termenul este cunoscut și în toate dialectele românești din sudul Dunării: ar. **străgl'ată**, **străgl'eată**, **-tu**, „brânza dulce încă nescursă de zăr; lapte încheșat ;boțul din lapte încheșat” (după Dalametra); mr. **strigl'at(ă)** (după **GS**, I, p. 36); ir. **străgl'ata** „lapte încheșat și amestecat (pentru a fi mâncat)”; indică și forma **străgl'ată** la carașoveni. I. I. Russu consideră că rom. **străgheată** este „deplin echivalent și sinonim cu 'lapte coagulat', prins” ('lapte cu cheag' – Mehedinți, 'lapte încheșat cu zăr cu tot; cașul însuși abia încheșat' etc.)” și afirmă că „sensurile secundare de sub 3) sunt limitate la câteva lucruri, lipsite de importanță semantică pentru

etimologie” (p. 390).

Spre deosebire de acest cercetător, noi socotim că sensul „zăr ce se ridică deasupra laptelui închegat” este cel fundamental și cel primitiv păstoresc și că el nu poate fi încadrat nicidecum între cele „lipsite de importanță semantică pentru etimologie”. Mai credem că sensul „a (se) întări, a (se) solidifica, a deveni consistent” nu este „esențial pentru apelativ” cum afirmă I. I. Russu. Comentând etimologiile anterioare, I. I. Russu le respinge arătând la un moment dat că **stragulata** nu e admisibil semantic și formal (în prima silabă trebuia să fie nu **a**, ci **e**, cum indică dialectele sudice). Dar **e** sud (și nord) dunărean în variantele acestui cuvânt nu este original, ci se explică printr-un **ă**, așa că forma anterioară a lui **stregl'**- a fost **străgl'**-. Cercetătorul clujean arată că avem de a face cu „un adjectiv substantivat, participiu în **-at-** al unui verb cu tulpina de forma ***ster-g**, ***st(e)re-g-** a rad. ***ster-**‘țeapăn, înțepenit, rigid; lucru tare (consistent)” (p. 391). Reținem și următoarea constatare: „Prezența în toate dialectele arată că este unul dintre puținele elemente autohtone ‘pan-românești’; azi însă, cuvântul este pe cale de dispariție în unele zone (de ex. e rar în Banat), cunoscut numai de bătrâni, iar prin alte locuri (Bărăgan, Basarabia, Moldova) nu e atestat”. Noi, însă, am prezentat informații sigure că **străgheată** (cu variante) este prezent în Moldova și Bucovina, urmând să se aducă dovezi de existența lui și în celelalte părți românești.

Al Ciorănescu în **DER**, p. 749, prezintă doar sensurile „caș, brânză de vaci”. Amintește variantele **streghiață**, **srăghiată**, ar. **srăgl'ată**, mr. **strigl'ată**, vb. **străgheță**, „origine incertă”. El crede că mai probabil der. [ivă] de la **stereghie**”, „dar formele dialecticale nu sunt clare”. Totuși are „origine incertă”. Alma Blănaru, în **Dicționar**, p. 366, glosează ca articole separate variantele **strădeată**, **străgeată**, **străghiață** și **străgl'eată**, la care se adaugă verbul **străgheța**.

În **DLR**, litera S, **străgheată** are următoarele sensuri: 1) (popular) „lapte închegat cu cheag, din care se face cașul; (prin analogie) lapte prins, lapte acru de pe care s-a luat smântâna), **chișleag**, **sămăchișă**”, cu trimitere la **covăsit**. Se prezintă câteva contexte: **Laptele de oi închegat, numit în Ardeal străgheată, se frământă** (Pamfile); **Laptele din puțină se făcuse acum steregheată** (Lungeanu); **Laptele, când nu-l fierbi, se face străgheată** (Boceanu). Așa se numește și „Laptele unei vaci în primele zile după fătare (când nu este bun de consumat); coraslă”; „lapte care la fiert se brânzește”; 2) (regional) „lichid galben-verzui care se separă din lapte la prepararea brânzeturilor, p. gener. zer”. Și aici avem câteva contexte ilustrative: **Străgheata se face din laptele**

încegat, iese pe deasupra cu puțin zer (Densusianu); **Străzată** [probabil **străzată**] **se numește zărul ce se ridică după ce cașul a fost frământat**; „Spuma care se ridică deasupra zerului laptelui încечат; **p. ext.** smântână de la laptele de oaie”; 3) (regional) „pastă obținută din lapte încечат și ou sau din lapte dulce, foi de pătrunjel și săpun, încălzite pe foc, și care se întrebuițează pentru vindecarea bubelor; apă în care s-a pus o cantitate foarte mică de cheag, folosit în tratamentul durerilor de cap și al bubelor”, cu un context ilustrativ: **Bubele se mai vindecă și cu străgheață** (după Păcală); 4) (regional) „sânge încечат; cheag de sânge”; 5) (regional) „piftie”. Variantele sunt: **stregheață, străgheață, străgată, străjată, stragheată, stragheață, stredeață, stregeață, strigeață, strigheață, străgheață, steregeață, stregheață, stirigheață, stirigheață.**

Între derivate sunt glosate **străghetar** „instrument cu care se bate **străgheata**” și **străghețá** „a se transforma în străgheață, a se coagula”, cu variantele **străghețí, străiețí, străgețí, străghețá.**

În ce privește originea, este comparat cu lat. **strangulatum**, prin urmare are, cum spune Ciorănescu, „origine incertă”.

Dacă ar fi să facem o clasificare a variantelor, am constata că în sudul Dunării (și în nord la carașoveni) se păstrează grupul consonantic **gl'**, care consemnează un stadiu mai vechi, diversificat în dialectele sudice în forme ca ar. **străgl'ată, străgl'eatu**, mr. **strigl'eată**, ir. **strâyl'âtă (stâryl'âtă)**. Constatăm că, în dialectul dacoromân, mulțimea variantelor fonetice se grupează în câteva aspecte reprezentative pe baza modului în care a evoluat grupul consonantic **gl'**. Astfel, pe o mare arie lingvistică **gl'** este reprezentat prin **g'** (ghi) (în centrul și sudul Transilvaniei, în Banat, Oltenia și Muntenia). În nordul și nord-estul Transilvaniei, în locul lui **g'** întâlnim **z** (așa cum se pronunță acest sunet în cuvântul **joc** din graiurile moldovenești), sunet provenit dintr-un **g'** (**gi**), prin urmare **străgl'ată** devine **străghiată**, apoi **străgiată** și **străzată**. În sudul Transilvaniei, în locul lui **g'** mai găsim **y** și **i** (la istoromâni **γ**). Confuzia **g'- d'** (sau **d''**) se vede și în cazul în care **străghiată** a devenit **stred''ată**. Forma cea mai veche atestată la dacoromâni este cea cu **g'**, sunet care provine din palatalizarea lui **gl'**. Aici facem mențiunea că **ALR** este gata să ne ofere șansa unei confuzii când, în mai multe puncte (Banat și vestul Olteniei), redă **-giată, -giățá** în loc de **-g'ată, -g'ățá**. Este, după câte înțelegem, o neatenție cartografică.

S-a văzut că **ț** din **străgheață** a apărut prin apropierea cuvântului **străgheată** de **gheață**, dar nu s-a precizat clar că forma cea mai veche

este ar. **străgl'eată**, care de altfel stă pe același plan cu ar. **străgl'eatu**, urmate de mr. **strigl'ată**, dr. **streghiat** (în M. Apuseni).

Este de remarcat că variantele dacoromâne cu **e** sau **i** în prima silabă se întâlnesc în centrul, sudul ori nord-vestul Transilvaniei, în Oltenia și Muntenia, și că cele cu **ă** se întâlnesc în Banat, sud-vestul Transilvaniei, vestul Olteniei, nordul și nord-estul Transilvaniei și Moldova. Forma cu **ă** se întâlnește la aromâni, iar cea cu **e** devenit **i**, se întâlnește la meglenoromâni. Mai greu se poate decide dacă ir. **strâyl'ată** se încadrează între variantele cu **ă** sau între cele cu **e** (**i**) pentru că și **ă** și **i** au putut evolua la **â**. Totuși, apropierea cunoscute ale dialectului istroromân de nord-vestul dialectului dacoromân ne-ar determina să înclinăm în oarecare măsură spre forme anterioare cu **e** (**i**), așa cum se mai păstrează și la sârbii din Carașova, în **strigl'ata**. Această repartiție în două variante principale pe baza vocalei din radical prezintă un interes destul de mare pentru dialectul dacoromân, unde se conturează arii laterale cu **ă** și arii centrale cu **e** sau **i**.

Explicațiile de până acum cu privire la originea cuvântului **străgheată** nu au ținut seamă de existența a două sensuri de bază ale cuvântului: „lichid de culoare galben-verzuie care se ridică deasupra laptelui închegat...” și „lapte închegat, nescurs încă de zer”. Dintre ele, cel mai vechi este cel de „lapte închegat, nescurs încă de zer”, așa cum se va vedea mai departe.

Deși E. Petrovici și P. Neiescu afirmă că sensul „o cantitate mică de lapte închegat separat” este cunoscut în multe regiuni ale țării, noi nu-l găsim înregistrat, chiar dacă există. Oricum, acesta nu poate fi decât un sens mai nou, realizat prin restrângerea celui de „lapte închegat”. Avem, totuși, impresia că autorii forțează întrucâtva lucrurile ca să se poată încadra în explicația cuvântului **străgheată** prin ***extra-coagulata**.

Cercetătorii care s-au ocupat de lămurirea originii acestui cuvânt nu au avut în vedere un fapt de cea mai mare însemnătate: laptele muls și încălzit, după ce i se pune **cheag**, este acoperit cu un **s t r a i** gros, ca să se poată închega. Eugenia Iacob, în **Caietele de la Roșcani**, vorbind despre un cioban vestit de altădată, scrie: **...după ce îl strecura [laptele] tot la un loc într-o găleată mare, turna cheag, cu măsura ce o știa el, îl amesteca bine cu un linguroi, apoi a c o p e r e a găleata cu o s t r e c u r ă t o a r e curată și lăsa să se prindă cașul până ce da puțin zărul deasupra...**Fără a-i păstra mai mult timp căldura, procesul de închegare a laptelui nu s-ar realiza întocmai. După închegare și după ce laptele a fost **r u p t**, zărul care iese deasupra are rolul de a-i mai păstra **cașului dulce** căldura și tocmai aceasta este o cauză pentru care laptele închegat se

rupe. Lichidul galben-verzui înveleşte, deci, laptele închegat ca un strai, păstrându-i temperatura necesară închegării în continuare!

Am văzut că în dialectul dacoromân a fost înregistrată forma **streghiat** și că la aromânii fărșetoți se folosește **străgl'eátu**. Ele presupun, fără a forța deloc lucrurile, formele române comune ***străgleátu**, ***stregleátu**, iar acestea nu puteau fi decât adjective. De fapt, este vorba de același cuvânt cu două variante teritoriale. În această situație, ***lapte străgl'eatu** sau ***lapte stregl'eatu** însemna „lapte căruia i s-a pus cheag și este învelit (acoperit), ca să-și păstreze căldura necesară închegării”. Numai că valoarea adjectivală a cuvântului a fost pierdută demult, iar forma lui de masculin (**străgl'atu**, **stregheat**), dar și cea de feminin, s-au impus în timp ca substantive în terminologia păstorească și denumesc stadiul cunoscut destul de bine din procesul prelucrării laptelui. Prin substantivare, cuvântul și-a păstrat sensul de bază, anume cel de „acoperemânt”, adică „țesătură cu care se acopere laptele închegat”. Deplasarea semantică de la sensul „acoperemânt” ori de la „țesătură cu care se acopere laptele închegat”, la cel de „lapte închegat” ori „lichid care se ridică pe laptele închegat și-l înveleşte spre a-i conserva căldura” s-a făcut în mod firesc, prin diferențiere, spre a nu se confunda cu țesătura care servește mai întâi la acoperit vasul cu lapte închegat și apoi la scurs cașul cu lichidul care înveleşte laptele închegat. Trecerea sensului din terminologia păstorească în cea a medicinei populare s-a făcut prin obligațiile păstorilor de a avea grijă de animalele bolnave. Valoarea curativă a preparatelor medicinale păstorești a fost apreciată și folosită de oameni pentru afecțiuni ale lor, așa cum reiese din sensul „alifie” al termenului **străgheată**. Aici vom preciza faptul că și alifia este un strat protector.

Cele spuse ne duc la părerea că G. Giuglea avea dreptate când vorbea de lat. **stragulata**, „acoperit cu o pătură, cu o pieleță” și de lat. **stragula**, „învelitoare”, că O. Densusianu era foarte aproape de această soluție când explica **străgheată** prin lat. **stragulum**, „așternut (de pat), cuvertură, pătură” care s-ar fi specializat cu sensul „ceva care se întinde ca o pânză sau ca o învelitoare, ca o haină”. În sfârșit, trebuie să remarcăm că I. I. Russu a observat cu dreptate că **străgheată** se cere explicat printr-un adjectiv substantivat sau printr-un participiu în **-at-**. Din lat. **stragula** s-a putut crea în româna comună un verb ***străgl'á** al cărui participiu nu putea fi decât **străgl'át(ă)**, mai târziu **străgl'eatu**, **strâgl'eată**, ca forme substantivate.

Originea cuvântului se clarifică, după părerea noastră, dacă avem în vedere sensul „acoperit, învelit” al adj. **străgl'eatu**, **streghiat**, neatestat ca

adjective. Fem. **stragl'eată, străghiată**, ca adjective, se refereau la budaca acoperită, așa că formularea ***budacă străgl'eată** trebuie să fi fost folosită în vorbirea de fiecare zi a păstorilor, ca și ***lapte străgl'eatu**.

Ceea ce se cere să precizăm în continuare este originea adj. român comun ***străgl'eatu**, fem. ***străgl'eată** sau ***stregl'eatu, *străgl'eată**. Se pare că aceasta nu presupune dificultăți dacă admitem că în acea epocă erau cunoscute și frecvent folosite cuvintele autohtone moștenite ***stroc, *strog, *struc, *strug, *străc, *străg**, poate și ***strec, *streg**, ca variante teritoriale purtătoare ale aceluiași sens de bază: „acoperemânt; ceea ce acopere”, toate în strânsă legătură cu **struga, străgă** ori cu verbul **strucă** și (cu proteza lui **a**) **astrucă**, „a acoperi, a înveli”. Din formele citate mai sus, cu suf. **-ulă** (variantă a lui **-ură**), a rezultat ***străculă, *străgulă, *stréculă, *strégulă**. Din acestea, cu suf. verbal **-á**, a rezultat ***străculá, *străgulá, *streculá, *stregulá**. Intervenind în româna comună rotacizarea lui **-l-**, s-a ajuns în mod firesc la ***străcurá, *strecurá**, dar am avut neîndoielnic și formele ***străgl'á, *stregl'á** rezultate, prin sincoparea lui **u** dintre **g** și **l**. Participiul verbelor ***străgl'á, *stregl'á** nu putea fi decât **străgl'átu, stregl'átu**, fem. **străgl'átă, stregl'átă**. Am văzut că și I. I. Russu admite un participiu în **-at**, pe care îl socotește anterior românei comune.

Noi vorbim de formale române comune ***stroc, *strog, *struc, *strug, *străc, *străg**, ori de cele cu **ă** devenit **e**: ***strec, *streg**, toate cu sensul „acoperemânt”, și afirmăm că s-a derivat, tot în româna comună, cu suf. **-ulă**, subst. ***străculă, *străgulă, *stréculă, *strégulă** și apoi verbele care ne interesează aici, anume ***străgl'á** și ***stregl'á**. Dar acestea duc la subst. latin **stragula**, „învelitoare” și la un lat. pop. ***stragla** „idem”, de unde trebuie să se fi derivat ***stragulare** și ***straglare**, „a înveli, a acoperi”, verb preluat de româna comună în forma ***străgl'are** „a acoperi, a înveli”, al cărui participiu era ***străgl'átu**, formă identică celei a adj. ***străgl'átu**, și acesta existent în româna comună.

Atragem atenția asupra înrudirii apropiate a lui **strai, străcurá, strecurá, străcură, străcură** cu cuvintele prezentate mai sus și ne exprimăm părerea că ele sunt creații românești din epoca limbii comune, chestiune pe care o vom discuta cu alt prilej. Acum insistăm numai asupra relațiilor străvechi dintre **stroc, stroh, străgheată, strugure, strug, strugă** și **strungă**. Tot aici se încadrează și **steregie**.

Pe baza faptelor puse în evidență credem că este cazul să admitem și reconstituirea unei baze daco-trace ***strog**, poate și ***streg** înrudită cu lat. **streg-**.

Având în vedere că în latina balcanică au pătruns numeroase

elemente trace și traco-ilire, este cu totul posibil ca lat. **stragula**, ***stragla** să țină de fondul balcanic prelatin.

BIBLIOGRAFIE

1. **ALR SN, II = Atlasul lingvistic român. Serie nouă, II**, Editura Academiei, București, 1956.
2. **ALRR. Maramureș, IV = Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș, IV**, Editura Academiei, București, 1997.
3. **ALRT = Atlasul lingvistic român. Texte = Emil Petrovici, Texte dialectale**, Sibiu – Leipzig, 1943.
4. **AMET, 1958 = Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca, 1958.**
5. **Bistrița = Ilișanu Stănescu, Ioana, Terminologia păstoritului pe Valea Bistriței (com. Broșteni)**, Teză de licență, Iași, 1972.
6. Blănaru, **Dicționar = Alma Blănaru, Dicționar de termeni păstorești, Mușatinii**, Suceava, 2002.
7. Boceanu, **Glosar = Ion Boceanu, Glosar de cuvinte din jud. Mehedinți**, București, 1913.
8. **Bogdănești – Vaslui = Stamatina Veturia, Termeni păstorești în com. Bogdănești, jud. Vaslui**, Teză de licență, Iași, 1975.
9. **Bogdănești – Suceava = Solcanu Dorina, Termeni păstorești în com. Bogdănești, jud. Suceava**, Teză de licență, Iași, 1981.
10. **BSRG = Buletinul Societății Regale Române de Geografie**, București, 1933.
11. **Buhalnița = Ciucanu Rodica, Termeni păstorești în satele Buhalnița și Ruginești**, Teză de licență, Iași, 1974.
12. Candrea = I. A. Candrea, **Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi, în Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”**, București, 1931.
13. Candrea, **Vieța = I. A. Candrea, Vieța păstorească la megleniți**, în „Grai și suflet”, I, 1923, p. 23-38.
14. Capidan, **Fărșeroții = Th. Capidan, Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania**, București, 1931.
15. Capidan, **Meglenoromâni, III = Th. Capidan, Meglenoromâni III. Dicționar meglenoromân**, București, 1935.
16. Capidan, **Români nomazi = Th. Capidan, Români nomazi**, în DR, I, p. 183-352.
17. Cărăbiș = Vasile Cărăbiș, **Folclor din Oltenia și Muntenia**, în seria **Folclor din Oltenia și Muntenia, III**, Editura Minerva, București, 1968, p. 539-713.
18. Ciaușanu, **Culegere = G. T. Ciaușanu, G. Fira și C. M. Popescu, Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi**, București, 1928.
19. Ciorănescu **DER = Alexandru Ciorănescu, Dicționarul etimologic al limbii române**, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I.O., București, 2001.
20. Coman, **Glosar = Petre Coman, Glosar dialectal**, București, 1930.
21. Costin, **Graiul, II = Lucian Costin, Graiul bănățean, II**, Turnu Severin, 1934.
22. **Dâmbu = Nistorescu Liliana, Termeni păstorești din com. Dâmbu, jud. Prahova**, Teză de licență, Iași, 1974.
23. Densusianu, **Aspecte, II = Ovid Densusianu, Aspecte lingvistice ale păstoritului**, Curs vol. I-II, București, 1933-1934-1935. Diferă paginația exemplarelor de la BA fata de cele de la BCU Iași.
24. Densusianu, **Graiul = Ovid Densusianu, Graiul din Țara Hațegului**, București, 1935.

25. **DEX = Dicționarul explicativ al limbii române**, Editura Academiei, București, 1996.
26. Florica Dimitrescu, **I. A. Candrea. Lingvist și filolog**, Editura Științifică, București, 1974.
27. **DLR = Dicționarul limbii române**, publicat de Academia Româna începând cu litera M.
28. **DM = Dicționarul limbii române moderne**, Editura Academiei, București, 1958.
29. **Dolheștii Mari = Jarcău Aneta, Termeni păstorești în localitățile Dolheștii Mari și Dolheștii Mici, jud. Suceava**, Teză de licență, Iași, 1972.
30. **DR = „Dacoromania”**, Cluj, I (1921).
31. Dragomir, în **LIGC, II = N. Dragomir, Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur**, în **LIGC, II**, p. 195-249.
32. **FD, VII = Fonetică și dialectologie**, I-VIII, București, 1958-1973.
33. T. Frâncu, Gh. Candrea, **Românii din Munții Apuseni (moții)**, București, 1888.
34. **Glosar reg. = V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, Glosar regional**, Editura Academiei, București, 1961.
35. **GS = Grai și suflet**, I, 1923.
36. Hasdeu, **Etymologicum**, 3 = B. P. Hasdeu, **Etymologicum Magnum Romaniae**, vol. 3, ediție de Grigore Brâncuși, Editura Minerva, București, 1976.
37. Eugenia Iacob, **Caietele de la Roșcani**, ediție îngrijită de Ion Popescu-Sireteanu și Silvia Popescu (inedită).
38. **ILR, II = Istoria limbii române**, vol. II, Editura Academiei, București, 1969.
39. I.P-S = Ion Popescu-Sireteanu, informații din anchete proprii.
40. Kovačec, August, **Descrierea istororomânei actuale**, Editura Academiei, București, 1971.
41. **Lex. B = Lexiconul de la Buda = Lesicon românesc-lătescu-ungurescu-nemțescu, care de mai mulți autori, în cursul a treizeci și mai multor ani s-au lucrat**, Budae, 1825.
42. **Lexic reg.**, I, Editura Academiei, București, 1960.
43. **LIGC = Lucrările Institutului de Geografie din Cluj**, I-VII.
44. Márton, **Împrumuturile = Márton Gyula și colab., A magyar nyelvjárások roman kölcsönszavai – Împrumuturile românești ale dialectelor maghiare**, Editura Kriterion, București, 1977.
45. Morariu, **Viața = Tiberiu Morariu, Viața pastorală în Munții Rodnei**, București, 1937.
46. „Noua revistă română”, VIII, București, 1910.
47. **DDA = Tache Papahagi, Dicționarul dialectului aromân. General și etimologic**, Editura Academiei, București, 1974.
48. Emil Petrovici, Petru Neiescu, **Persistența insulelor lingvistice**, în „Cercetări de lingvistică”, 1964, nr. 2.
49. Pitiș = Ion Mușlea, **George Pitiș, folclorist și etnolog**, EPL, București, 1968.
50. Petrache Poenaru ș.a., **Vocabulaire français-roumain – Vocabular franțezoromânesc, II, București**, 1842.
51. Precup = Dr. Emil Precup, **Păstoritul în Munții Rodnei**, Cluj, 1926
52. Russu, **Elemente = I. I. Russu, Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, Editura Academiei, București, 1970.
53. Russu, **Etnogeneza = I. I. Russu, Etnogeneza românilor. Fondul autohton tracodacic și componenta latino-romanică**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
54. Scriban = August Scriban, **Dicționarul limbii românești**, Iași, 1939.
55. **SDE = Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești**, Chișinău, 1978.
56. A. Viciu, **Glosar = Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal. Adunate și explicate de...** București, 1906. Extras din

„Analele Academiei Române”, Mem. Secț. Literare, Seria II, tom. XXIX.

Abrevieri lexicale

adj.	= adjectiv
ar.	= aromân
fem.	= feminin
ir.	= istroromân
lat. (lat. pop.)	= latin (latin popular)
mr.	= meglenoromân
p. ext.	= prin extindere
p. gener.	= prin generalizare
rad.	= radical
rom.	= român (românesc)
subst.	= substantiv
suf.	= sufix
vb.	= verb

Résumé

Cet article, faisant partie d'un travail plus large sur les termes roumains de la vie des bergers (en cours de parution), s'occupe de l'éclaircissement des sens et de l'origine d'un mot très répandu dans tous les dialectes roumains: străgheată.

Tout en utilisant une bibliographie généreuse, on s'arrête premièrement sur les différents sens du mot et ensuite on dresse l'historique des recherches concernant le terme en discussion.

Par la suite, on analyse les théories de l'origine du mot dans la langue roumaine. Sans exclure l'idée d'une provenance latine, on avance l'hypothèse d'une base traco-dace, apparentée au mot latin ou même située à l'origine de celui-ci.